

The Study of Schemata between Student's Organizations in The University of Tehran: The Personal Schemata of the Islamic Association and self-schemata of the student Basij

Saied Reza Ameli¹, Mansoureh Hajjari²

Received: Nov. 01, 2018; Accepted: Feb. 14, 2018

Extended Abstract

The schemata existing among social groups have a direct impact on the formation of interactions in different societies. People often perceive others as members of a social group and form their own relationships and interactions based on ideas that they have from one another. The study and identification of ideas can be effective in establishing or not establishing communication. This article studies the schemata between members of the Islamic Association and Basij members. Because of this, we tried to use Nishida's theory of schemata. Based on this theory, schemata is a set of past experiences that are categorized in relevant knowledge groups and used to guide our behavior in familiar situations. According to the definitions of Nishida (1999) and Turner (1987), personal and self-schemata are two of the types of schemata's. The method approach in this study is a qualitative approach. At the end, a Semi-structured interview was conducted between 46 active members of these Groups. Data analysis has been carried out in the form of thematic analysis. Personal schemata of the members of the Islamic Association are identified and categorized against the self-schemata of the members of the Basij in the form of themes and sub-themes. In the following, opposite and similar schemata between the two Student groups have been identified.

Keywords: intercultural communication, schema, student organizations, personal schemata, self-schemata

---

1. Professor of Communications and North American Studies, Faculty of Social Sciences & World Studies, University of Tehran, Tehran, Iran.

✉ ssameli@ut.ac.ir

2. M.A. Student in Communication, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

✉ Hajjari@ut.ac.ir

INTRODUCTION

Schemata provide the content of our social categories. We have social categories in which we put people in, and this is our mental consciousness that tells us the similarities between the people in each category (Gudykunst, 2003, 112). The fact that in a society, how people belonging to different groups interact and understand each other is an important question that forms the basis of the current research.

The two groups selected as the sample of this study are two that work at the University of Tehran. One of the existing organizations is the Islamic Association and other, the student Basij organization of the University of Tehran, these student groups have been selected as examples because of their conflicts and differential culture and political ideas.

PURPOSE

The study aims to explore the various mental Schemata's that exist among these two student groups.

METHODOLOGY

The method approach of this study is a qualitative approach. At the end, a Semi-structured interview was conducted between 46 active members of these Groups. Data analysis has been carried out in the form of thematic analysis. Due to existing the large volume of data, only one or two of the interviews are presented in the analysis section. We asked the members of the Islamic Association about their personalized schemata and the Basij members about their self-schemata. The questions asked from the respondents in the interview are as follows:

- 1) What are the personal schemata of the members of the Islamic Association regarding the members of the student Basij?
- 2) What are the self-schemata of the student Basij members?
- 3) Which experiences in both groups have been led to the forming of these schemata?

RESULT

The personal schemata of members of the Islamic Association regarding the members of the Basij include three general themes of absolutism, traditionalism, and moral relativism. Each of these topics is divided into several sub-themes.

The sub-themes of absolutism include the "personal-Centered", "selfishness", "dogmatism", "unity in thinking," "Pride", "monopolization," "Lack of critical approach," and "non-democratic structure."

If we consider the term "traditionalism" in the sense of anything that belongs to the new world, we can consider religious beliefs, the discourse of political Islam,

Limited gender communications and apparent cover in this category: Ethical relativism is also divided into sub-themes of contradiction, Profit-driven and judgment. In terms of the schemata of individuals themselves, According to Nishida (1999) there are two modes. First, the ideas people have about what others think of them (another perspective) and second, and the ideas they have about themselves (standpoint of themselves).

From another perspective, the two sub-themes defense of the present and the dogmatism were put forward, and from the standpoint of themselves, the student organization, rational and critic.

DISCUSSION

The schemata are considered by the Basij members in their responses of most interviewees are the themes of "student organization", "rational", and "critic". They consider themselves as rational, thinkers and thinkers who have critical approaches to social issues and a fully-fledged student organization.

Personalized schemata of Islamic Association include dogmatism, lack of critical approach, and non-democratic structure are forming contradictory ideas with the ideas of the self-schema of Basij include rationality, critical and student organization.

The members of the Islamic Association consider the members of the Basij as religious people, having traditional coverage, limited gender communications, and belief in the discourse of political Islam, and all of these characteristics are in the form of traditional tendencies. For this reason, these sub-themes are placed on the theme of "traditionalism." On the other hand, Basij members have dogmatism schemata from another perspective. In this regard, it can be said that the personal schemata of the association and the schemata of self-Basij (from another perspective) together form the same schemata's.

CONCLUSION

According to the obtained data, it seems that one of the most important challenges of the Iranian society is the existence of negative notions among social groups. This leads to more misunderstandings and an essential barrier to the formation of interactions between groups and establishment of a real dialogue. while achieving more interactions, can reduce the volume of misunderstanding and create a clear picture of each social group. The existence of negative schemata from past experiences leads to a lack of constructive engagement. Triandis believes that it will be useful when viewing other cultures if we keep in mind that we watch the world less "as it is" and more "as we are".

Iranian Cultural Research

Abstract

In other words, we see natural flows in a different way depending on the experience we have or the habits we have gained. Our experience of past events affects our judgment about current issues. This is very important for understanding cultural differences. Our judgment about a phenomenon starts from a neutral point and experience distorts it to the different parties (Triandis, 1998, 17-18).

NOVELTY

In the previous researches, The personal schemata of the two groups have been studied ,but in the present article, personal and self-schemata of two groups of students are compared with one another, and regardless of the use of titles of negative or positive schemata's, The contrast or similarity between the schemata, is considered.

The formation of realistic ideas among social groups in the Iranian society is a crucial requirement, Constructive communication and interaction is formed when social groups have a realistic notion about each other.

Iranian Cultural Research

Vol. 11
No. 3
Autumn 2018

BIBLIOGRAPHY

- Iravani, M., & Bagherian, F. (2004). *Šenāxt-e ejtemā'i (Ravānšenāsi-ye ejtemā'i)* [Social cognition (Social psychology)]. Tehran, Iran: Sāvālān.
- Triandis, H. Ch. (1999). *Farhang va raftār-e ejtemā'i* [Culture and social behavior] (N. Fata, Transe.). Tehran, Iran: Resāneš. (Original work published 1994)
- Hakimi Mahdi Abadi, Sh. (2011). *Barresi-ye āsār-e erdebātāt-e miyānfarhangi-ye zowjhā-ye Irāni va Farānsavi-ye ozv-e anjoman-e dusti-ye Iran va French sāken-e Tehran bar engārehā-ye zehni va kaheš-e hassāsiyat-e beyn-efarhangi-ye ānhā* [The effect intercultural communication between Iranian and French couples, members of the Iranian-French friendship association of Tehran, on schematas and their intercultural sensitivity reduction] (M.A. Thesis). Faculty of Communication Science, Islamic Azad University of Tehran, Tehran, Iran.
- Delavar, A. (2001). *Mabāni-ye nazari va amali-ye pažuheš dar olum-e ensāni va ejtemā'i*. Tehran, Iran: Rošd.
- Shah Ghasemi, E. (2014). *Engārehā-ye beyn-efarhangi-ye Āmrikāiyān az mardom-e Iran* [American intercultural schematas from the Iranian people] (Doctoral dissertation). University of Tehran, Tehran, Iran.
- Ameli, S. R. (2006). Hoviyathā-ye farhangi-ye qadim va jadid: Ramzgošai-ye tamaddoni va me'māri-ye sonnati - modern va melli – farāmelli-ye Mahestan [Old and new cultural identities: Civilization decoding and traditional, modern, and multinational transcendental architecture]. *Journal of Nāme-ye Sādeq*, 30, 7-46.
- Ameli, S. R., & Mohammadkhani, N. (2008). Erdebātāt-e beyn-efarhangi va goftemān-e hoquqi, āmuzeši va rasānei-ye Irāni [Intercultural communication and legal, educational and Iranian media discourse]. *Journal of Iranian Cultural Research*, 1(4), 41-66. doi: 10.7508/ijcr.2008.04.003
- Ameli, S. R., Molaei, H. (2008). Dowjahānišodanhā va hassāsiyathā-ye miyānfarhangi motāle'e-ye mowredi ravābet-e beyn-efarhangi-ye ahl-e Tasannon va Tašayyo' dar ostān-e Golestan [Religious affiliation and intercultural sensitivity: Interculturality between Shia & Sunni Muslims in Iran]. *Journal of Iranian Cultural Research*, 2(2), 1-29. doi: 10.7508/ijcr.2009.06.001
- Ameli, I. (2011). *Motāle'e-ye rābete-ye engārehā-ye zehni va hoviyat-e farhangi-ye nasl-e Dovvom-e Irāniān-e moqim-e American (Irāni - Āmrikāiyihā)* [Study of the relationship between schematas and cultural identity of the Second generation of Iranian Americans (Iranian - Americans)] (M.A. Thesis). University of Tehran, Tehran, Iran.

Iranian Cultural Research

Abstract

- Abdollahzadeh, Kh. (2010). *Tabyin-e jāme'ešenāxti-ye hassāsiyat-e beyn-efarhangi: Motāle'e-ye mowredi ejtemā'āt-e qowmi dar šahr-e Qorveh* [Sociological explanation of intercultural sensitivity "A case study of ethnic communities in the city of Ghorveh"] (M.A. Thesis). University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.
- Farrokhzad, P. (2005). *Rāhnamā-ye pažuheši tārixi (Ketābxānei)* [Historical research guide (Library)]. Tehran, Iran: Tahouri.
- Karimian, A. R. (2002). *Jonbeš-e dānešjuyi dar Iran az ta'sis-e dānešgāh tā piruzi-ye Enqelāb-e Eslāmi* [Student movement in Iran from university to victory of Islamic Revolution]. Tehran, Iran: Islamic Revolution Document Center.
- Gudykunst, V. (2004). *Peyvand-e tafāvothā: Rāhnamā-ye erbebāt-e kārāmad-e beyn-egoruhi* [Bridging differences: Effective intergroup communication] (A. Karimi, & M. Hashemi, Trans.). Tehran, Iran: Tamaddon-e Irāni.
- Giddens, A. (1999). *Jāme'ešenāsi* [Sociology] (M. Sabouri, Trans.). Tehran, Iran: Ney.
- Lindlof, T., & Teylor, B. (2009). *Ravešhā-ye tahqiq-e keyfi dar olum-e erbebātāt* [Qualitative communication research methods] (A. Givian, Trans.). Tehran, Iran: Hamšahri.
- Nikgozar, A. (1990). *Mābāni-ye jāme'ešenāsi va mo'arrefi-ye tahqiqāt-e classic jāme'ešenāxti* [The foundations of sociology and Rāyzan.
- Arbib, M. A. (2006). The Mirror System Hypothesis on the linkage of action and languages. *Action to Language via the Mirror Neuron System*, 3–47. doi:10.1017/cbo9780511541599.002
- Augoustinos, M., & Walker, I. (1998). The Construction of Stereotypes within Social Psychology. *Theory & Psychology*, 8(5), 629–652. doi:10.1177/0959354398085003
- Bennett, M. J. (1986). A developmental approach to training for intercultural sensitivity. *International Journal of Intercultural Relations*, 10(2), 179–196. doi:10.1016/0147-1767(86)90005-2
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa
- Brewer, M. B. (1997). The social psychology of intergroup relations: Can research inform practice? *Journal of Social Issues*, 53(1), 197–211. doi: 10.1111/0022-4537.14199714
- Chi, M. T. H. (1981). Knowledge Development and Memory Performance. *Intelligence and Learning*, 221–229. doi:10.1007/978-1-4684-1083-9_20
- Culpeper, J. (2002). A cognitive stylistic approach to characterization. *Linguistic Approaches to Literature*, 251–277. doi: 10.1075/lal.1.13cul

- Gillham, B. (2000). *Research interviewing: The range of techniques: A practical guide*. UK: McGraw-Hill Education.
- Hammer, M. R., Bennett, M. J., & Wiseman, R. (2003). Measuring intercultural sensitivity: The intercultural development inventory. *International Journal of Intercultural Relations*, 27(4), 421-443. doi: 10.1016/s0147-1767(03)00032-4
- Hampton, J. A. (1982). A demonstration of intransitivity in natural categories. *Cognition*, 12(2), 151-164. doi:10.1016/0010-0277(82)90010-5
- Loftus, E. F., Norman, D. A., & Rumelhart, D. E. (1975). Explorations in Cognition. *The American Journal of Psychology*, 88(4), 691. doi:10.2307/1421908
- Nishida, H. (1999). A cognitive approach to intercultural communication based on schema theory. *International Journal of Intercultural Relations*, 23(5), 753-777. doi: 10.1016/s0147-1767(99)00019-x
- Norman, D. A., & Bobrow, D. G. (1977). Descriptions: A basis for memory acquisition and retrieval. doi:10.21236/ada047834
- Polit, D. F., & Hungler, B. (1992). Nursing research. *Dimensions of Critical Care Nursing*, 11(1), 63. doi: 10.1097/00003465-199201000-00015
- Schank, R. C., & Abelson, R. P. (1988). Scripts, plans, goals and understanding. *Readings in Cognitive Science*, 190-223. doi:10.1016/b978-1-4832-1446-7.50019-4
- Sharifian, F., & Jamarani, M. (2011). Cultural schemas in intercultural communication: A study of the Persian cultural schema of sharmandegi "being ashamed." *Intercultural Pragmatics*, 8(2). doi: 10.1515/iprg.2011.011
- Taylor, S. E., & Crocker, J. (1981). Schematic bases of social information processing. In E. T. Higgins, C. P. Herman & M. P. Zanna (Eds.), *Social cognition: the Ontario symposium* (Vol. 1, pp. 89-134). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Turner, R. M. (1994). *Adaptive reasoning for real-world problems: a schemabased approach*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Turner, J. C. (1987). *Rediscovering the social group*. Oxford, UK: Basil Blackwell.

Iranian Cultural Research

Abstract

مطالعه انگاره‌های ذهنی تشکل‌های دانشجویی دانشگاه تهران: انگاره‌های شخصی انجمن اسلامی و خویشین بسیج دانشجویی*

سیدسعیدرضا عاملی^۱، منصوره حجاری^۲

دریافت: ۱۳۹۷/۰۳/۰۶ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۵/۱۰

چکیده

انگاره‌های ذهنی موجود میان گروه‌های اجتماعی، تأثیر مستقیمی بر شکل‌گیری تعاملات میان آن‌ها دارد. مردم اغلب دیگران را به‌عنوان اعضای یک گروه اجتماعی درک می‌کنند و براساس انگاره‌هایی که در ذهنشان از دیگری وجود دارد، تعاملات خود را شکل می‌دهند. مطالعه و شناسایی انگاره‌ها می‌تواند در برقراری یا عدم برقراری ارتباط درست، تأثیرگذار باشد. این مقاله به مطالعه‌ی انگاره‌های ذهنی شخصی اعضای انجمن اسلامی و انگاره‌های ذهنی خویشین بسیج دانشجویی می‌پردازد. به این منظور سعی شده است از نظریه «انگاره‌های ذهنی» استفاده شود. براساس این نظریه، انگاره ذهنی، مجموعه‌ای از تجربه‌های گذشته هستند که در گروه‌های دانشی مرتبط دسته‌بندی شده‌اند و برای راهنمایی رفتارهای ما در موقعیت‌های آشنا به‌کار می‌روند. با توجه به تعریف‌های نیشیدا (۱۹۹۹) و ترنر (۱۹۸۷)، انگاره‌های ذهنی شخصی و خویشین، دو نوع از انگاره‌های ذهنی هستند. رویکرد روشی پژوهش حاضر، رویکرد کیفی است و در مجموع با ۴۶ نفر از اعضای فعال تشکل‌ها، مصاحبه نیمه‌ساخت‌یافته انجام شده است. تحلیل داده‌ها به‌صورت تحلیل مضمون انجام شده است؛ انگاره‌های شخصی اعضای انجمن اسلامی که شامل سه مضمون مطلق‌گرایی، سنت‌گرایی، و نسبی‌گرایی اخلاقی هستند در مقابل انگاره‌های خویشین اعضای بسیج که شامل انگاره‌های خویشین از منظر دیگری و از منظر خود هستند، مطالعه و بررسی شده و در ادامه انگاره‌های متضاد و مشابه بین این دو تشکل دانشجویی، شناسایی شده‌اند. **کلیدواژه‌ها:** ارتباطات بین‌فرهنگی، انگاره‌های ذهنی، تشکل‌های دانشجویی، انگاره‌های شخصی، انگاره‌های خویشین

* این مقاله بخشی از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد با عنوان «مطالعه کیفی انگاره‌های ذهنی بین تشکل‌های دانشجویی» است که در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران دفاع شده است.

۱. استاد ارتباطات و مطالعات آمریکا، دانشکده علوم اجتماعی و دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

ssameli@ut.ac.ir ✉

۲. کارشناس ارشد علوم ارتباطات، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

hajjari@ut.ac.ir ✉

مقدمه

انگاره‌های ذهنی، محتوای مقوله‌های اجتماعی ما را فراهم می‌کنند. ما مقوله‌های اجتماعی‌ای داریم که افراد را درون آن‌ها قرار می‌دهیم و انگاره‌های ذهنی هستند که به ما می‌گویند، افراد آن مقوله در چه چیزی شبیه به هم هستند (گادیکنست^۱، ۱۳۸۳، ۱۱۲). اینکه در یک جامعه، افراد متعلق به هر یک از گروه‌های ارزشی چگونه یکدیگر را درک کرده و در تعامل با هم چگونه عمل می‌کنند، پرسش مهمی است که مبنای شکل‌گیری پژوهش حاضر است.

مطالعات حوزه ارتباطات بین‌فرهنگی^۲، درصدد پاسخ‌گویی به این پرسش هستند که «چگونه مردم، دیگری را درک می‌کنند یا می‌فهمند، به‌ویژه زمانی که تجربه فرهنگی مشترکی ندارند؟» (بنت^۳، ۱۹۸۶). در ارتباطات بین‌فرهنگی، انگاره‌های ذهنی در شکل‌گیری مفاهیمی مانند «من» و «دیگری» نقش بسزایی دارند. در واقع، انگاره‌های ذهنی به‌دلیل ساده‌سازی الگوهای رفتاری و قاعده‌مند کردن آن‌ها، به‌شدت از قدرت تعمیم‌پذیری برخوردارند، اما با اینکه کار را آسان می‌کنند، ممکن است نتیجه‌گیری را به سمت و سوی نادرستی سوق دهند (گیدنز، ۱۳۷۸، ۲۶۱).

کولپیر^۴ (۲۰۰۲، ۲۶۲) بر این نظر است که: «نخستین برداشت از شخصیت‌ها که انگاره‌های ذهنی آن را هدایت می‌کنند، برآمده از این واقعیت است که مردم، اغلب دیگران را به‌عنوان اعضای یک گروه اجتماعی درک می‌کنند تا به‌عنوان فرد مشخصی». در شکل‌گیری دوقطبی در جامعه ایران نیز نمی‌توان نقش کلیشه‌ها یا انگاره‌ها را نادیده گرفت. با نسبت دادن مؤلفه‌های خاصی به یک گروه ارزشی و نسبت دادن مؤلفه مقابل آن به گروه دیگر، این معانی در سطح جامعه بازتولید می‌شوند.

در کلیشه‌سازی برای اشخاص یا گروه‌ها معمولاً ویژگی‌هایی به آنان نسبت داده می‌شود که می‌تواند بی‌انتهای و درنهایت، بسیار متنوع باشد. نقش کلیشه این است که وسیله‌ای برای پیش‌بینی رفتار دیگران در اختیار ما قرار دهد، هرچند ممکن است کلیشه، مبتنی بر واقعیت نباشد؛ از سوی دیگر، این کلیشه‌ها شیوه‌ای از رفتار را در برابر شخص کلیشه‌شده نیز قرار می‌دهند (نیک‌گوهر، ۱۳۶۹، ۲۸۳).

1. Gudykunst
2. Intercultural communication
3. Bennett
4. Culpeper

پيامدهای عاطفی و رفتاری ناشی از این انگاره‌های ذهنی، سبب ایجاد موقعیت‌هایی می‌شود که بی‌اعتمادی میان گروه‌ها و در نتیجه، رقابت بین‌گروهی را در پی دارد. با این دیدگاه طبقه‌بندی اجتماعی باید دید که تماس‌های درون‌گروهی و همکاری‌ها چگونه می‌توانند بازنمودهای شناختی را تغییر دهند و راه را برای از بین بردن انگاره‌های ذهنی منفی هموار کنند (بریور، ۱۹۹۷، ۲۰۱). از آنجاکه مسائل ممکن است به‌طور کامل روشن نشوند، تعاملات اجتماعی، مسیر درست خود را پیدا نمی‌کنند (همر و همکاران، ۲۰۰۳، ۴۲۳).

اینکه چگونه در ذهن، خود یا دیگری به‌عنوان یک عینیت زیست‌شناسانه یا فرهنگی شکل می‌گیرد، ذهنیت را بازتاب می‌دهد. ذهنیت، توضیح‌دهنده تجربه‌های وصف‌پذیر و وصف‌ناپذیری است که افراد در مورد خود و دیگری دارند. ذهنیت می‌تواند در تعامل معکوس با عینیت قرار گیرد؛ یعنی فرد در آینه ذهن خود «واقعیتی» غیر از «واقعیت» را بسازد (عاملی، ۱۳۸۵، ۱۶).

این مقاله در پی کشف انگاره‌های ذهنی مختلفی است که در میان این دو تشکل دانشجویی وجود دارد. در این راستا، ابتدا ادبیات نظری، که مبتنی بر نظریه انگاره‌های ذهنی است، شرح داده می‌شود و در ادامه، داده‌های مقاله که محصول مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته هستند و با روش تحلیل مضمون، در قالب مضمون‌ها و خرده‌مضمون‌ها دسته‌بندی شده‌اند، ارائه می‌شوند. در این مقاله، انگاره‌های ذهنی شخصی یک گروه در مقابل انگاره‌های خویش‌گرویی دیگر بررسی شده است. لازم به ذکر است که داده‌های مقاله حاضر، بخشی از یک پژوهش بزرگ‌تر (پایان‌نامه) هستند.

پیشینه پژوهش

در ایران پژوهش‌های اندکی در حوزه مطالعات بین‌فرهنگی انجام شده است. از جمله پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

مقاله «جهانی‌شدن و حساسیت‌های بین‌فرهنگی؛ مطالعه موردی روابط میان‌فرهنگی اهل تسنن و تشیع در استان گلستان» که روابط بین اهل تسنن و تشیع را در استان گلستان بررسی کرده است (عاملی و مولایی، ۱۳۸۸).

پایان‌نامه‌ای با عنوان «بررسی آثار ارتباطات میان‌فرهنگی زوج‌های ایرانی و فرانسوی عضو انجمن دوستی ایران و فرانسه ساکن تهران، بر انگاره‌های ذهنی و کاهش حساسیت بین‌فرهنگی آن‌ها» پرداخته است (حکیمی مهدی آبادی، ۱۳۹۰).

عاملی و محمدخانی در مقاله‌ای با عنوان «ارتباطات بین‌فرهنگی و گفتمان حقوقی، آموزشی، و رسانه‌های ایرانی» به این نکته اشاره می‌کنند که قانون اساسی به عنوان تکیه‌گاه حقوقی جایگاه اقلیت‌های فرهنگی (دینی و قومی) می‌تواند مورد توجه قرار گیرد، همچنین دو نهاد فرهنگی جهت دهنده به ارتباطات بین فرهنگی، یعنی آموزش و رسانه، در این مقاله مورد تحلیل قرار گرفته است (عاملی و محمدخانی، ۱۳۸۷).

خالد عبدالله‌زاده در پایان‌نامه‌ای با عنوان «تبیین جامعه‌شناختی حساسیت بین‌فرهنگی؛ مطالعه موردی اجتماعات قومی در شهر قروه» به بررسی حساسیت بین‌فرهنگی در بین اجتماعات قومی ساکن در شهر قروه پرداخته است (عبدالله‌زاده، ۱۳۸۹).

ایمانه عاملی نیز در پایان‌نامه خود با عنوان «مطالعه رابطه انگاره‌های ذهنی و هویت فرهنگی نسل دوم ایرانیان مقیم آمریکا (ایرانی-آمریکایی‌ها)» با استفاده از مصاحبه‌های متمرکز گروهی از نسل دوم ایرانی-آمریکایی‌ها به بررسی هویت فرهنگی این نسل پرداخته است (عاملی، ۱۳۹۰).

همچنین، احسان شاه‌قاسمی (۱۳۹۳) در پایان‌نامه‌اش با عنوان «انگاره‌های بین‌فرهنگی آمریکاییان از مردم ایران»، ضمن مطالعه انگاره‌های ذهنی آمریکایی‌ها از مردم ایران، انگاره‌های بین‌فرهنگی مثبت، منفی، و خنثای این افراد در مورد ایرانیان را شناسایی و منابع شکل‌گیری این انگاره‌ها را بیان کرده است (شاه‌قاسمی، ۱۳۹۳).

در پژوهش‌های پیشین، بیشتر انگاره‌های ذهنی یک گروه نسبت به گروه دیگر بررسی شده است، اما در مقاله حاضر، انگاره‌های ذهنی شخصی و خویشتن دو گروه دانشجویی با یکدیگر مقایسه می‌شود و فارغ از اطلاق عنوان‌های انگاره‌های منفی یا مثبت، سعی شده است به تقابل یا تشابه میان انگاره‌ها، توجه شود.

انگاره‌های ذهنی

مفهوم انگاره ذهنی از مفاهیمی است که به‌طور گسترده در بسیاری از حوزه‌ها از جمله روانشناسی شناختی^۱ (نورمن و بابرو، ۱۹۷۷؛ لفتوس^۲، نورمن و روملهارت^۳، ۱۹۷۵؛

1. cognitive psychology
2. Norman and Bobrow
3. Loftus
4. Rumelhart

اسچنک و آبلسون^۱، (۱۹۸۸)، هوش مصنوعی (آربیب^۲ و دیگران) و حوزه‌های دیگر به‌کار می‌رود. تعریف دقیق انگاره ذهنی، به‌شدت به دیدگاه در نظر گرفته‌شده در مورد ماهیت بازنمودهای ذهنی و شناخت انسان، وابسته است. انگاره ذهنی، مجموعه‌ای از تجربه‌های گذشته است که در گروه‌های دانشی مرتبط، دسته‌بندی شده‌اند و برای هدایت رفتارهای ما در موقعیت‌های آشنا به‌کار می‌روند (نیشیدا، ۱۹۹۹، ۷۵۷).

بر اساس دیدگاه نظریه‌پردازان مختلف، انگاره‌های ذهنی تعاملات اجتماعی به چندین نوع تقسیم می‌شوند. تایلور و کراکر^۳ (۱۹۸۱) به مواردی از انگاره‌های ذهنی اشاره کرده‌اند که عبارتند از: انگاره‌های ذهنی شخصی^۴ که به معنای دانشی است که در برگرفته و ویژگی‌های شخصیتی افراد است، انگاره‌های ذهنی خویشتن^۵ که به معنای دانش و آگاهی در مورد خود افراد است، انگاره ذهنی نقشی^۶ که به معنای دانش موجود در مورد نقش‌های اجتماعی است، انگاره ذهنی رویداد^۷، به معنای توالی رویدادها در موقعیت‌های مشترک است، و انگاره‌های ذهنی خالی از محتوا^۸ که به معنای دانش در مورد قوانین پردازش است. آگوستین و واکر^۹ (۱۹۹۸) بر این نظرند که انگاره‌های ذهنی شخصی، خویشتن، نقش، و رویداد، انواع ابتدایی انگاره‌های تعامل اجتماعی هستند (به نقل از: نیشیدا، ۱۹۹۹، ۷۵۷). به این ترتیب انواع انگاره‌ها را می‌توان به شکل زیر دسته‌بندی کرد:

۱. انگاره‌های ذهنی واقعیت و مفهوم^{۱۰}: بخش‌هایی از دانش کلی درباره واقعیت‌هایی «توکیو، پایتخت ژاپن است» و مفاهیمی مانند «دو چرخه، وسیله نقلیه‌ای است که دو چرخ و یک صندلی دارد» هستند (چی^{۱۱}، ۱۹۸۱؛ هامپتون^{۱۲}، ۱۹۸۲، به نقل از: نیشیدا، ۱۹۹۹، ۷۵۷)؛

1. Schank and Abelson
2. Arbib
3. Taylor and Crocker
4. person schemas
5. self schemas
6. role schemas
7. event schemas
8. content-free schemas
9. Augoustinos and Walker
10. fact-and-concept schemas
11. Chi
12. Hampton

۲. انگاره‌های ذهنی شخصی: شامل ویژگی‌های شخصیتی عده‌ای از افراد می‌شود (نیشیدا، ۱۹۹۹، ۷۵۷)؛

انگاره‌های ذهنی مربوط به اشخاص، به معنای درک و فهم مردم از روانشناسی افراد خاصی است و بر صفت‌ها و اهداف افراد تأکید دارد، مانند نمونه‌های طبقه‌بندی صفات برخی از افراد مذهبی معتقد و متعهد یا فعالان اجتماعی. علاوه بر این، انگاره‌های ذهنی مربوط به اشخاص، به افراد کمک می‌کند که در موقعیت‌های مختلف در رمزگشایی، یادآوری، و استنباط‌های خود، مشکلات کمتری داشته باشند. انگاره‌های یادشده، تحت تأثیر اهداف زندگی افراد نیز قرار می‌گیرند، به این معنا که معمولاً ما اطلاعات بیشتری در مورد اهداف افراد را در ذهن خود نگهداری می‌کنیم (ایروانی و باقریان، ۱۳۸۳، ۵۹).

۳. انگاره‌های ذهنی خویشتن: در بردارنده انگاره‌های ذهنی‌ای است که افراد از خود دارند (آن‌ها خود را چگونه می‌بینند و دیگران آن‌ها را چگونه می‌بینند).

بر اساس نظر ترنر^۱ (۱۹۸۷)، دست کم سه سطح از انگاره‌های ذهنی خویشتن (بر اساس میزان اهمیت) وجود دارد. بالاترین سطح، شامل یک انسان با ویژگی‌های مشترک است که این ویژگی‌ها را با سایر هم‌نوعانش به اشتراک گذاشته است. سطح میانی، سازماندهی درون‌گروهی و برون‌گروهی‌ای است که یک فرد را به عنوان عضو یک گروه خاص اجتماعی و نه گروه‌های دیگر، تعریف می‌کند (برای مثال: یک آمریکایی یا یک زن) و نازل‌ترین سطح، شامل سازماندهی فرد به عنوان یک فرد خاص (به نقل از: نیشیدا، ۱۹۹۹، ۷۵۸).

ویژگی‌هایی را که ما از داشتن آن‌ها در خود به روشنی اطمینان داریم «خودانگاره» می‌گویند. بسیاری از مردم، تصورات روشنی در مورد برخی از ویژگی‌های خود دارند؛ مثلاً به روشنی می‌دانند که خیلی «پرکار» هستند، ولی کاملاً مطمئن نیستند که فردی «خجالتی» هستند. در این مثال، «پرکار» بودن، یکی از ابعاد اصلی «خودانگاره» فرد است (ایروانی و باقریان، ۱۳۸۳، ۵۹)؛

۴. انگاره ذهنی نقش: شامل دانش درباره نقش‌های اجتماعی، یعنی مجموعه رفتارهایی است که از مردم در موقعیت‌های اجتماعی خاص انتظار می‌رود و در بردارنده نقش‌های اکتسابی و انتسابی است (نیشیدا، ۱۹۹۹، ۷۵۸)؛ بنابراین، انگاره‌های ذهنی مربوط به نقش،

نوعی ساختار شناختی هستند که دانش فرد را درباره رفتارهای مناسب و مورد انتظار سازماندهی می‌کند. کاربرد این انگاره‌های ذهنی نیز در درک و فهم مردم تأثیرگذار است. انگاره‌های ذهنی مربوط به نقش را با تلاش خود به دست می‌آوریم، یا از طرف جامعه به ما واگذار می‌شوند (ایروانی و باقریان، ۱۳۸۳، ۶۰)؛

۵. انگاره ذهنی زمینه‌ای^۱: شامل اطلاعات درباره موقعیت و زمینه مناسب برای انجام رفتاری خاص. براساس نظر ترنر (۱۹۹۴) آگاهی از انگاره‌های ذهنی زمینه‌ای، به پیش‌بینی و تشخیص اقدام مناسب برای دستیابی به هدف و راهبردهای حل مسئله کمک می‌کند.

۶. انگاره ذهنی رویه‌ای^۲: به توالی رویدادها در موقعیت‌های مشابه اشاره دارد. این قوانین رفتاری، باعث می‌شوند که افراد در موقعیت‌های مشابه، رفتار یکسانی داشته باشند.

۷. انگاره ذهنی استراتژی^۳: به معنای دانش در مورد راهبردهای حل مسئله است. شواهدی در انسان وجود دارد که نشان می‌دهد، عامل انتخاب راهبرد در فرد، مهارت شخصی است.

۸. انگاره ذهنی احساسی^۴: شامل اطلاعاتی است که درباره تأثیر و ارزیابی، در حافظه طولانی مدت ذخیره شده‌اند و زمانی در دسترس قرار می‌گیرند که انگاره‌های ذهنی دیگر فعال شده باشند. این انگاره‌های ذهنی در طول تعاملات اجتماعی فرد ساختار یافته‌اند (نیشیدا، ۱۹۹۹، ۷۵۹).

اساسی‌ترین نوع طبقه‌بندی انگاره‌های ذهنی که موجب بروز پاسخ‌های عاطفی و ارزشی می‌شود، مسئله «ما» در مقابل «آنها» است که ناشی از نحوه ادراک و ذهنیت ما از گروه خودی و غیرخودی است. در ادراک و ذهنیت ما سه نوع انگاره ذهنی شکل می‌گیرد: (۱) «آنها هم مثل ما هستند»؛ (۲) «آنها با ما فرق دارند»؛ و (۳) «آنها از ما بدتر هستند».

به این ترتیب، در اغلب شرایط، هر گروه‌بندی‌ای براساس «ما» بهتر از هر گروه‌بندی براساس «آنها» است (بریور^۵، ۱۹۷۹، به نقل از: ایروانی، ۱۳۸۳، ۶۵).

در این مقاله سعی شده است با ترکیب نظریه‌های نیشیدا (۱۹۹۹)، تایلور و کراکر

1. context schemas
2. procedure schemas
3. strategy schemas
4. emotion schemas
5. Brewer

(۱۹۸۱)، و ترنر (۱۹۸۷)، انگاره‌های ذهنی خویش (از منظر خود و دیگری) و همچنین، انگاره‌های ذهنی شخصی، مطالعه شوند.

دو گروهی که به‌عنوان نمونه پژوهش حاضر انتخاب شده‌اند، دو شکل دانشجویی، یعنی انجمن اسلامی و بسیج دانشجویی هستند که در دانشگاه تهران فعالیت می‌کنند. این گروه‌های دانشجویی به‌دلیل وجود تعارضات و اختلافات فرهنگی، سیاسی، و... به‌عنوان نمونه مطالعاتی انتخاب شده‌اند.

«باید توجه داشت که معانی، لزوماً به‌گونه‌ای «عینی و روشن» در خارج وجود ندارند، بلکه از طریق «علامت‌ها» و «نمادها» در یک فرهنگ ریشه می‌گیرند، نمایندگی می‌شوند، و در یک ذهنیت و عینیت جمعی ظهور پیدا می‌کنند» (عاملی، ۱۳۸۵، ۹). این دو شکل دانشجویی نیز از این قاعده مستثنا نیستند.

«همانند بسیاری از جنبش‌های اجتماعی، جنبش‌های دانشجویی اساساً پدیده خاص جوامع امروزی و به‌معنای کوشش جمعی کمتر سازمان‌یافته دانشجویان به‌منظور پیشبرد نوعی دگرگونی و تغییر در جامعه یا تداوم وضعیت خاصی هستند. جنبش دانشجویی از مجموع دانشجویانی که به‌نحوی در راستای تغییر یا تداوم وضع موجود در جامعه، اعتراض، انتقاد، یا حمایتی می‌کنند، شکل می‌گیرد» (کریمیان، ۱۳۸۱، ۶۱).

روش پژوهش

پژوهش کیفی در واقع به‌معنای انجام مطالعه منظم به‌منظور شناخت موجودات انسانی و نحوه تعامل آن‌ها با خود و محیط اطرافشان است که یک روش کل‌نگر است (پلیت و هانگلر^۱، ۱۹۹۲، ۲۲۰).

تنها از طریق زیستن یک تجربه و توصیف و تفسیر معنای آن است که پژوهشگر کیفی می‌تواند آن تجربه را برای مخاطبش قابل استفاده کند (لیندلاف و تیلور^۲، ۱۳۸۸، ۳۷).

مصاحبه، یکی از تکنیک‌های قابل استفاده در رویکردهای کیفی جمع‌آوری داده‌ها است.

مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، مصاحبه‌ای است که در آن، پرسش‌های مصاحبه از پیش

1. Polit and Hungler

2. Linlaf and Teilor

مشخص می‌شود و از تمام پاسخ‌دهندگان، پرسش‌های مشابهی پرسیده می‌شود، اما آن‌ها آزادند که به هر شکلی که تمایل دارند، پاسخ دهند (دلاور، ۱۳۸۰، ۱۵۸-۱۵۷).

نمونه‌گیری نیز با استفاده از روش گلوله‌برفی که در پژوهش‌های مبتنی بر مصاحبه به کار می‌رود، انجام شده است. در این روش، نمونه‌ها از طریق معرفی توسط کسانی که می‌دانند پژوهشگر به دنبال چه افرادی با چه ویژگی‌هایی است، گرد می‌آید که شاید تنها راه دسترسی به گروه‌های دیرپاب یا افراد درگیر در کارهای حساس باشد (لیندلاف و تیلور، ۱۳۸۸، ۱۷۱).

در مجموع، با ۴۶ نفر مصاحبه شده است که ویژگی‌های آن‌ها در جدول‌های شماره (۱) و (۲) آمده است. از میان پاسخ‌گویانی که از انجمن اسلامی شرکت کرده‌اند، ۱۴ نفر، مرد و ۸ نفر، زن هستند و در میان پاسخ‌گویان بسیج، ۱۵ نفر، زن و ۹ نفر، مرد هستند. به دلیل حجم زیاد داده‌ها، تنها یک یا دو مورد از مصاحبه‌ها در قسمت تحلیل یافته‌ها آمده است. از اعضای انجمن اسلامی درباره انگاره‌های شخصی و از اعضای بسیج، درباره انگاره‌های خویشتن سؤال پرسیده شد. محورهای پرسش‌هایی که در مصاحبه از پاسخ‌گویان پرسیده شد، به شرح زیر است:

(۱) انگاره‌های ذهنی شخصی اعضای انجمن اسلامی نسبت به اعضای بسیج دانشجویی، شامل چه مضمون‌هایی است؟؛ (۲) انگاره‌های ذهنی خویشتن اعضای بسیج دانشجویی، شامل چه مضمون‌هایی است؟؛ (۳) تجربه‌هایی که در هر دو تشکل منجر به شکل‌گیری این انگاره‌های ذهنی شده‌اند، چه تجربه‌هایی هستند؟

همان‌گونه که در چارچوب نظری بیان شد، براساس نظریه انگاره‌های ذهنی، محورهای اساسی پرسش‌های مصاحبه، برپایه انگاره‌های ذهنی شکل گرفت. در این پژوهش، تحلیل داده‌ها براساس روش تحلیل مضمون انجام شده است. تحلیل مضمون، روشی برای شناخت، تحلیل، و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (براون و کلارک^۱، ۲۰۰۶).

در این روش تحلیل، پژوهشگر درصدد است که در حد امکان، به آشکار کردن پیام‌های نهفته در متن نوشتاری مصاحبه بپردازد (فرخزاد، ۱۳۸۴، ۲۸۱). براساس توصیه گیلهام^۲

1. Braun and Clark
2. Gillham

(۲۰۰۰)، برای دستیابی به این هدف، متن مصاحبه باید به طور کامل و با شرح جزئیات نوشته شود (گیلهام، ۲۰۰۰، ۶۳). پس از نوشتن جزئیات مصاحبه‌ها، فرایند کدگذاری آغاز می‌شود و پس از دسته‌بندی خرده‌مضمون‌ها، مضمون‌های کلی استخراج می‌شوند.

جدول شماره (۱). ویژگی‌های مصاحبه‌شوندگان عضو انجمن اسلامی

جنس	رشته تحصیلی	سمت در تشکل
مرد	کارشناسی ارشد فلسفه	دبیر سیاسی ۹۴-۹۰ دبیر انجمن اسلامی دانشگاه تهران ۹۴
مرد	کارشناسی ارشد فلسفه	عضو سابق شورای مرکزی انجمن اسلامی دانشگاه دو دوره دبیر انجمن اسلامی دانشکده ادبیات
مرد	کارشناسی ارشد زبان‌شناسی و فلسفه	دبیر آموزش شورای مرکزی انجمن دانشگاه دبیر فرهنگی انجمن اسلامی دانشکده ادبیات ۹۵
مرد	کارشناسی تاریخ	دبیر سیاسی انجمن اسلامی دانشکده ادبیات
زن	کارشناسی فلسفه	دبیر انجمن اسلامی دانشکده ادبیات
مرد	کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی	دبیر انجمن اسلامی دانشکده علوم اجتماعی
مرد	کارشناسی جامعه‌شناسی	عضو فعال
زن	کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی	عضو سابق شورای مرکزی انجمن دانشگاه تهران
زن	کارشناسی ارشد ارتباطات	عضو شورای مرکزی انجمن اسلامی دانشکده علوم اجتماعی
مرد	کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی سیاسی	دبیر انجمن اسلامی دانشکده حقوق و علوم سیاسی
مرد	کارشناسی حقوق	عضو فعال
مرد	کارشناسی حقوق	عضو فعال
زن	کارشناسی حقوق	عضو فعال
مرد	کارشناسی ارشد عمران	عضو فعال
جنسیت	رشته تحصیلی	سمت در تشکل
زن	کارشناسی زیست‌شناسی	دبیر انجمن اسلامی دانشکده علوم پایه
زن	کارشناسی ارشد زیست‌شناسی	عضو فعال
مرد	کارشناسی ارشد علوم کامپیوتر	دبیر سابق انجمن اسلامی دانشکده علوم پایه
مرد	کارشناسی علوم کامپیوتر	عضو فعال
مرد	کارشناسی ارشد شیمی	عضو فعال
مرد	کارشناسی ارشد شیمی	عضو فعال
زن	کارشناسی زیست‌شناسی	عضو فعال
زن	کارشناسی شیمی	عضو فعال

فصلنامه علمی پژوهشی

۱۱۲

دوره ۱۱، شماره ۳
پاییز ۱۳۹۷
پیاپی ۴۳

جدول شماره (۲). ویژگی‌های مصاحبه‌شوندگان عضو بسیج دانشجویی

جنس	رشته تحصیلی	سمت در تشکل
مرد	کارشناسی ارشد حقوق	مسئول بسیج دانشجویی دانشگاه تهران
مرد	کارشناسی ارشد علوم سیاسی	معاون سیاسی بسیج دانشجویی دانشگاه جانشین مسئول بسیج دانشجویی دانشگاه
مرد	کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای	معاون سیاسی بسیج دانشجویی دانشگاه مسئول بسیج دانشکده حقوق و علوم سیاسی
زن	کارشناسی علوم سیاسی	مسئول بسیج خواهران دانشکده حقوق و علوم سیاسی
مرد	کارشناسی حقوق	عضو فعال
زن	کارشناسی علوم سیاسی	مسئول سابق بسیج دانشکده حقوق و علوم سیاسی
زن	کارشناسی حقوق	عضو فعال
زن	کارشناسی علوم سیاسی	عضو فعال
زن	کارشناسی حقوق	عضو فعال
زن	کارشناسی ارتباطات	عضو فعال
زن	کارشناسی ارتباطات	عضو فعال
زن	کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی	معاونت سابق سیاسی بسیج دانشگاه
زن	کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی	عضو فعال
مرد	کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی	مسئول سابق بسیج دانشجویی دانشکده علوم اجتماعی
زن	دکترای جامعه‌شناسی	مسئول سابق بسیج دانشجویی دانشکده علوم اجتماعی
مرد	کارشناسی جامعه‌شناسی	عضو فعال
زن	کارشناسی فلسفه	مسئول سابق بسیج دانشجویی دانشکده ادبیات
زن	کارشناسی ارشد فلسفه غرب	مسئول سابق بسیج دانشجویی دانشکده ادبیات
مرد	کارشناسی مهندسی مکانیک	عضو فعال
مرد	کارشناسی مهندسی شیمی	عضو فعال
زن	کارشناسی زیست‌شناسی	عضو فعال
زن	کارشناسی شیمی	مسئول بسیج دانشجویی دانشکده علوم
زن	کارشناسی علوم کامپیوتر	عضو فعال
مرد	کارشناسی شیمی	عضو فعال

فصلنامه علمی پژوهشی

۱۱۳

مطالعه‌انگاره‌های ذهنی
تشکل‌های ...

یافته‌های پژوهش

در این بخش، پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان به پرسش نخست و سوم مصاحبه، کدگذاری و تقسیم‌بندی شده‌اند. همان‌گونه که در بخش ادبیات نظری گفته شد، این انگاره‌ها یا طرح‌واره‌های شخصی، شامل ویژگی‌های شخصیتی افراد دیگر می‌شوند (نیشیدا، ۱۹۹۹، ۷۵۷).

۱. انگاره‌های شخصی اعضای انجمن اسلامی در مورد اعضای بسیج

انگاره‌های شخصی اعضای انجمن اسلامی در مورد اعضای بسیج، شامل سه مضمون کلی مطلق‌گرایی، سنت‌گرایی، و نسبی‌گرایی اخلاقی می‌شود. هریک از این مضمون‌ها به خرده‌مضمون‌های مختلفی تقسیم می‌شوند.

الف) مطلق‌گرایی

این مضمون از مجموع هشت خرده‌مضمون استخراج شده است که همه آن‌ها بیانگر انگاره ذهنی‌ای هستند که تصور ذهنی اعضای تشکل انجمن اسلامی را در مورد اعضای بسیج دانشجویی بیان می‌کند.

این خرده‌مضمون‌ها شامل «شخص محوری»، «خودمحوری»، «جزم‌اندیشی»، «یکدستی در تفکر»، «خودبرتری»، «انحصارطلبی»، «نداشتن رویکرد انتقادی» و «ساختار غیردموکراتیک» می‌شوند.

نخستین انگاره، شخص محوری است. این انگاره ذهنی، زمانی مطرح می‌شود که پاسخ‌گویان، افراد متعلق به جریان فکری مقابل را تابع یک شخص یا اشخاص موردپذیرش گروه می‌دانند.

به نظر من، شخص‌پرست هستند. اعتقاداتشان حول یک شخص، شکل گرفته است؛ به این شکل که هرچه او بگوید، درست است و هرچیزی را که تأیید نکند، غلط است. چیزی که در درجه اول به ذهنم می‌آید، همین است (زن، انجمن اسلامی دانشکده حقوق، کارشناسی حقوق).

ببینید، مانیفست، یعنی اصول و تاریخچه انجمن اسلامی که براساس آن، انجمن یک هویتی پیدا کرده است. یک اصولی که مشخص است و خط قرمز انجمن محسوب می‌شود، یعنی برخلاف تشکل‌های دیگر که شخص محور هستند که در واقع اشخاص، خط قرمز هستند، نیست. در تشکل مقابل ما آن‌طور که خودشان هم ابایی ندارند از

گفتش، بعضی از اشخاص، خط قرمز محسوب می‌شوند (مرد، انجمن اسلامی دانشکده حقوق، کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی سیاسی).

تعدادی از مصاحبه‌شوندگان بر این نظرند که افراد عضو بسیج دانشجویی، در برخی از برهه‌های زمانی و در رویارویی با بعضی از پدیده‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، و... رفتارهایی را بروز می‌دهند که برخلاف دیدگاه‌های صریح رهبری است؛ براین اساس، انگاره خودمحوری، انگاره دیگری است که مطرح می‌شود.

«ولی فکر می‌کنم دوستان بسیج، حتی در جاهایی جلوتر از رهبری حرکت می‌کنند؛ مثلاً آقا از تیم هسته‌ای حمایت می‌کند و آن‌ها همچنان مخالفت می‌کنند یا خود رهبری می‌گویند از من انتقاد کنید و... حب و بغض شخصی‌شان به افراد حتی جلوتر از رهبری می‌زند» (مرد، انجمن اسلامی دانشکده علوم اجتماعی، کارشناسی جامعه‌شناسی).

جزم‌اندیشی، خرده‌مضمون دیگری است که در مصاحبه‌ها به آن اشاره شده است. در واقع، مصاحبه‌شوندگان بر این نظرند که اعضای تشکل مقابل، دیدگاه‌هایی را پذیرفته‌اند و حاضر به تغییر آن‌ها یا حتی اندیشیدن در مورد آن‌ها نیستند.

به نظر من، اگر جزم‌اندیشی را طرف مقابل کنار بگذارد و این احساس را که مالک حقیقت است و طرف مقابل را باید لزوماً اقناع کند را کنار بگذارد، تازه راه تعامل باز می‌شود (مرد، انجمن اسلامی دانشکده حقوق، کارشناسی حقوق).

من آن چیزی که می‌بینم این است که یک سری اصول کلی فکری را قبول دارند و حاضر به تغییر آن نیستند؛ مثلاً اینکه این گروه بد هستند، این گروه خوب هستند، این حکومت بهترین است. و دائماً افراد غیرخودشان را به نفوذی بودن، برانداز، و... متهم می‌کنند (زن، انجمن اسلامی دانشکده ادبیات، کارشناسی فلسفه).

خرده‌مضمون انحصارطلبی، بیانگر این نکته است که افراد، زمانی که در ساختار یک تشکل یا گروه قرار می‌گیرند، تحت تأثیر تصمیمات انحصارطلبانه رده‌های بالاتر ساختار هستند و این ساختار است که به گونه‌ای انحصارطلبانه، مواضع خود را مطرح می‌کند.

ساختار بسیج، یک ساختار کاملاً دموکراتیک نیست، چون بسیج هم یک نهاد نظامی است و بسیج دانشجویی، شاخه دانشجویی این نهاد نظامی است، یعنی شاید بسیاری از افرادی که دوستان من هستند، در دانشکده ادبیات باشند که تفکرات متفاوتی داشته

باشند، یا اینکه کسانی که هم‌فکر با اعضای تشکل بسیج هستند، شاید در روش بخواهند روش متفاوتی را پیش بگیرند و این امکان برای آن‌ها وجود ندارد؛ به‌طور مثال، معتقد باشند که در مورد یک مسئله‌ای باید اجماع کنیم با انجمن اسلامی یا با هر تشکل دیگری، اما آن ساختار، اجازه این کار را نمی‌دهد (مرد، انجمن اسلامی دانشکده ادبیات، کارشناسی تاریخ).

تعدادی از مصاحبه‌شوندگان نیز معتقدند که در افکار و باورهای تشکل مقابل، هماهنگی و یکدستی وجود دارد و همه آن‌ها مانند هم فکر می‌کنند. یکدستی در تفکر، نام انگاره‌ای است که این ویژگی‌ها را بازنمایی می‌کند.

من وقتی از بیرون نگاه می‌کنم، یکدستی خاصی را می‌بینم، یعنی اختیار را از خودشان سلب کرده‌اند و همه دنباله‌رو هم هستند. همه‌شان در یک موارد خاصی توافق زیادی دارند (مرد، انجمن اسلامی دانشکده فنی، کارشناسی ارشد مهندسی عمران).

«به‌نظر من، این بچه‌ها به‌خاطر سیاست‌زدگی‌هایی که در جامعه وجود دارد، تبدیل به سخنگوی یک تفکر خاص شده‌اند، اما خوب در یک فضای دانشجویی فعالیتشان را انجام می‌دهند» (مرد، انجمن اسلامی دانشکده علوم اجتماعی، کارشناسی جامعه‌شناسی).

مصاحبه‌شوندگان اعتقاد دارند که افرادی که در تشکل بسیج فعالیت می‌کنند، نوعی حس برتری نسبت به افراد دیگر دارند. انگاره خودبرتربینی نشان‌دهنده این موضوع است.

ببینید، زمینه ذهنی آن‌ها این است که کسانی که مخالف ما هستند، دارند اشتباه می‌کنند و مسیر ناصوابی را می‌روند، چون پیش‌فرض تک‌پذیری ندارند، این افراد و فکر می‌کنند حقیقت فقط آن چیزی است که آن‌ها فهمیده‌اند و در مشت آن‌هاست. با این مخالفان هم با ملاطفت برخورد کنیم که بعداً بیایند سمت ما. این‌ها بچه‌های خوبی هستند که دچار اشتباه شده‌اند، در صورتی که حق با ماست! (مرد، انجمن اسلامی دانشکده حقوق، کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی سیاسی).

خرده‌مضمون «نداشتن رویکرد انتقادی»، بیانگر این است که افراد متعلق به تشکل بسیج، هیچ‌گاه هیچ‌گونه انتقادی در مورد حاکمیت ندارند و در واقع، مدافعان وضع موجود هستند.

من اصلاً گمان نمی‌کنم که آن‌ها با هدف اصلاح، کاری انجام دهند و از نظر آن‌ها، همه چیز حکومت، عالی است (زن، انجمن اسلامی دانشکده ادبیات، کارشناسی فلسفه).

«بالاخره هر وضع مشخصی، یک سری مدافعانی دارد. بسیج هم مدافع وضع موجود است. قضاوت شخصی در مورد بسیجی‌ها ندارم، چون قضیه را ساختاری می‌بینم و خیلی تحولات اجتماعی را با نقب اخلاقی افراد نمی‌فهمم؛ که مثلاً آدم بدی است یا فلانی ناآگاه است. این‌ها به نظرم قضاوت‌های سطحی است» (مرد، انجمن اسلامی دانشکده ادبیات، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی).

مصاحبه‌شوندگان معتقدند که عدم اعتقاد به مردم‌سالاری و بی‌اعتنایی به رأی و اندیشه افراد، درون ساختار بسیج وجود دارد و نشانه آن را اداره بسیج توسط ساختارهای نظامی می‌دانند و معتقدند، این امر باعث شده است که این تشکل به یک تشکل غیردانشجویی تبدیل شود و یک ساختار غیردموکراتیک داشته باشد.

فصلنامه علمی پژوهشی

۱۱۷

مطالعه‌انگاره‌های ذهنی
تشکل‌های ...

«به نظر من، بسیج عرفاً تشکل دانشجویی نیست. یک سازمان سپاهی است. یک عرفی وجود دارد که تشکل دانشجویی باید دانشجویی باشد. یک واقعیته وجود دارد و آن این است که بخش قابل توجهی از دانشجویان تمایل دارند که در بسیج فعالیت کنند. معمولاً بچه‌های مذهبی که یک تفکر سیاسی دارند که به جناح اصول‌گرا نزدیک‌تر است، وارد این تشکل می‌شوند. بسیج نباید در کنار یک نهاد نظامی باشد. باید کار فرهنگی انجام دهد» (مرد، انجمن اسلامی دانشکده علوم اجتماعی، کارشناسی جامعه‌شناسی).

«من می‌گویم ساختار کشور ما وضع مشخصی دارد و طبیعتاً مدافعانی دارد و این مدافعان می‌توانند در دانشگاه هم باشند و با توجه به اینکه تیپ خاصی نیستند و قشری هستند که منافع کوتاه‌مدتی در دانشگاه را دنبال می‌کنند. ببینید اگر یک جمهوری کاملاً لائیک هم در ایران برپا شود، به شرطی که سرکوب نکند، باز هم بسیج در دانشگاه وجود خواهد داشت. چه بسا ما هم برویم عضو آن بسیج شویم. قطعاً در یک نظام لیبرال‌دموکراتیک هم باز هم یک تشکیلاتی مانند بسیج وجود خواهد داشت. یک تفکر اسلامی با این مختصات قطعاً وجود دارد، ولی در آن شرایط، مرزش با انجمن ممکن است خیلی مبهم باشد» (مرد، انجمن اسلامی دانشکده ادبیات، کارشناسی ارشد فلسفه).

ب) سنت‌گرایی

مضمون دیگری که در انگاره‌های ذهنی اعضای انجمن اسلامی در مورد بسیج وجود دارد، سنت‌گرایی است.

اگر واژه «سنت‌گرایی» را به معنای هر آنچه متعلق به جهان جدید نیست، در نظر بگیریم و همچنین، ساحت‌های متفاوتی از باور تا رفتار برای آن قائل باشیم، می‌توان خرده‌مضمون‌های دین‌داری، گفتمان اسلام سیاسی، ارتباطات محدود با جنس مخالف، و پوشش ظاهری را در این دسته‌بندی قرار داد.

انگاره دین‌داری، بیانگر اعتقاد و باور افراد تشکل مقابل در حوزه دین است. پاسخ‌گویان معتقدند که این افراد، افراد دین‌داری هستند و عقیده محکمی دارند. انگاره دین‌داری، انگاره‌ای است که در اینجا مطرح می‌شود.

یک ویژگی مثبت برای آن‌ها قائل هستیم که من فکر می‌کنم عقیده داشتن است. احساس می‌کنم عقیده داشتن این است که آدم را از حالت دورویی و خنثایی و اینکه مثلاً یک آدم تکلیفش با خودش مشخص نیست، دور می‌کند. از این نظر، عقیده داشتن را مثبت می‌دانم و دغدغه‌ای است که دوست دارم در خیلی از هم‌طیف‌های فکری‌ام ببینم. دلم می‌خواهد در میان هم‌طیفی‌های خودم دلیل این‌قدر سفت‌وسخت نبودن را پیدا کنم (زن، انجمن اسلامی دانشکده علوم اجتماعی، کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی).

من فکر می‌کنم اصل مورد قبول بچه‌های بسیج، دین است، ولی اینجا این اصل فکر نمی‌کنم باشد. اول مثلاً ارزش‌های انسانی است، ارزش‌های اخلاقی است، و بعد چیزهای دیگر (زن، انجمن اسلامی دانشکده علوم، کارشناسی زیست‌شناسی).

به‌نظرم بچه‌های بسیج در مسائل دینی تکلیفشان مشخص است. بچه‌های اینجا بیشتر دچار تناقض هستند (مرد، انجمن دانشکده علوم، کارشناسی ارشد علوم کامپیوتر).

گفتمان اسلام سیاسی که در مقابل گفتمان روشنفکری قرار می‌گیرد، بیانگر اعتقاد به حضور دین در تمام ابعاد زندگی اجتماعی است. انگاره گفتمان اسلام سیاسی، انگاره دیگری است که ذیل سنت‌گرایی مطرح می‌شود.

مثلاً یک چیزی که وجود دارد این است که آن‌ها ارزش‌گذاری می‌کنند. می‌گویند باید نظریه‌پردازی جدید کرد. دنبال علوم اجتماعی حکومتی هستند. می‌خواهند هرطور شده

دین را حکومتی کنند (مرد، انجمن اسلامی دانشکده علوم اجتماعی، کارشناسی جامعه‌شناسی).

تلقی‌ای که در مورد امر سیاسی وجود دارد و آن اینکه، اساساً مبنای فعالیت سیاسی و جهت‌گیری فعالیت سیاسی، دو تا مسیر متفاوت است. بچه‌های بسیج فکر می‌کنند که فعالیت سیاسی در راستای کلیتی است به نام مسئله دینی. در واقع، در قالب یک گفتمان بزرگ‌تر معنا پیدا می‌کند و یک نگاهی هم که بچه‌های انجمن اسلامی دارند، نگاه عرفی‌تری است، یعنی مسئله سیاسی، رنگ و لعاب دینی ندارد. می‌شود گفت، به لحاظ تاریخی، یک نگاه مدرن و پیشامدرن است؛ فارغ از ارزش‌گذاری، اما فکر می‌کنم در فضای مدرن، سیاست یک امر عرفی است که باید در واقع، سازوکارش را عقلای هر جامعه‌ای تعیین کنند، ولی در گفتمان سنتی، یک جور دلالت‌های قدسی و دینی دارد. این به لحاظ سیاسی به‌نظم این دو پارادایم وجود دارد و اصلاً تفاوت‌های سطحی نیست (مرد، انجمن اسلامی دانشکده ادبیات، کارشناسی ارشد فلسفه).

ارتباطات محدود با جنس مخالف، خرده‌مضمون دیگری است که در ذیل «سنت‌گرایی» تعریف می‌شود. این خرده‌مضمون، بیانگر محدودیت در برقراری ارتباط با جنس مخالف در تشکل مقابل است.

به نظر من، نوع ارتباط دختر و پسر، اعتقادات شخصی‌تر آدم‌ها است. اینکه یک‌سری مسائل شخصی‌تر است و در حوزه عمومی وجود ندارد. در واقع، تعریف ما و آن‌ها از دین‌داری در جامعه امروز متفاوت است (زن، انجمن اسلامی دانشکده ادبیات، کارشناسی فلسفه).

آدم‌های مذهبی‌ای هستند و یک‌سری از مسائل اسلام، مثلاً ارتباط با نامحرم خیلی برایشان مهم است. اینکه فقط در صورت ضرورت می‌گویند باید با نامحرم حرف بزنی. اینکه دو تا اتاق جدا دارند، هم این را نشان می‌دهد (زن، انجمن اسلامی دانشکده علوم اجتماعی، کارشناسی ارشد ارتباطات).

ظاهر دینی که به مسئله پوشش اشاره دارد، بیانگر بعد دیگری از «سنت‌گرایی» است. بله بالاخره عقاید بنیادگرایانه دارند. ببینید من در مورد تشکل دیگری به اسم... بگذارید مصداقی‌تر حرف بزیم؛ مثلاً آن‌ها به لحاظ تیپیکال مثل بچه‌های بسیج نیستند. شلوار لی

می‌پوشند، پیراهن آستین کوتاه می‌پوشند، سیگار می‌کشند، حتی وارد کارهای هنری می‌شوند و روابطشان آزادتر است (مرد، انجمن اسلامی دانشکده حقوق، کارشناسی حقوق).

مثلاً در موضوع بحث مسئله دینی ما کمی خوانشمان متساهل تر است. آنقدر در قید و بند نیستیم؛ مثلاً برای ما اخلاق دینی از ظاهر دینی مهم تر است. احساس خودم این است که در بسیج، ظاهر دینی از اخلاق دینی مهم تر است. نه اینکه مهم نباشد، ولی به بهانه ظاهر دینی خیلی چیزها کنار گذاشته شده. بچه‌های ما در انجمن به حدی رسیده‌اند که حتی می‌توانند قرآن را تفسیر کنند، ولی شما ظاهرشان را ببینید، فکر نمی‌کنید که این‌طور باشد! ولی نمازش را می‌خواند، شرعیاتش را انجام می‌دهد، ولی مثلاً حجابش مطلوب بچه‌های بسیج نیست. نگاه ظاهر بینی در مسائل دینی دارند (مرد، انجمن اسلامی دانشکده ادبیات، کارشناسی ارشد فلسفه).

ج) نسبی‌گرایی اخلاقی

مضمون نسبی‌گرایی اخلاقی، بیانگر بخشی از پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان است که مواردی از رفتارهای اعضای تشکل مقابل را بیان می‌کنند که به نظر آن‌ها به نسبی‌گرایی در اخلاق منجر می‌شود.

تناقض (عقیده نمایشی) عنوان خرده‌مضمونی است که بیان می‌کند، افراد در عمل، برخلاف باورهای اعتقادی خود رفتار می‌کنند و هر کدام، مثال‌هایی را در این مورد بیان کرده‌اند: در مسئله سیاسی هم چیزی که وجود دارد این است که بچه‌های بسیج حتی اگر ادعایش را داشته باشند، حداقل در عمل، این‌گونه رفتار نمی‌کنند؛ مثلاً اینکه ادعای دموکراسی، ادعای آزادی، ادعای اینکه تلاش کنیم برای بهبود وضع جامعه‌مان را دارند، ولی در عمل این‌گونه نیست (زن، انجمن اسلامی دانشکده ادبیات، کارشناسی فلسفه).

در یک برهه‌ای، بسیج شکل گرفته و افرادی که بودند به نظر من بسیار باایمان تر بودند، حالا شما فکر کنید به‌عنوان مثال، انجمن اسلامی، ۱۰۰ میلیون تومان پول داشته باشد. افراد باایمانی هستند، ولی شاید عده‌ای هم به طمع این پول، بیایند و عضو شوند. وقتی کار از حالت داوطلبانه و انتفاعی خارج می‌شود، و به شما فرصت‌هایی می‌دهد که آن فرصت‌ها را بقیه جامعه ندارند و روی این فرصت‌ها هیچ‌گونه نظارتی هم نیست، آن موقع

امکان این هست که به کج‌روی‌هایی منجر شود و اساساً آن وجه ایمان، کم‌رنگ شود (مرد، انجمن اسلامی دانشکده ادبیات، کارشناسی تاریخ).

از نظر پاسخ‌گویان، در میان اعضای بسیج، منفعت‌گرایی وجود دارد، به این معنا که آن‌ها هر جا که منافع شخصی یا حزبی خود را در خطر ببینند، از ایده‌آل‌هایشان فاصله می‌گیرند.

به نظر من، حتی بسیج هم یک تشکل اسلامی نیست. بسیج یک تشکل سیاسی است. من قبول دارم که بچه‌های بسیج، بچه‌های معتقدی هستند، ولی به نظر من، سکولاریسم در بین بعضی از آن‌ها به شدت شایع‌تر است، چون وقتی مدیر ...، از افراد انجمنی یا بسیجی باشد، آن نهاد خیلی سیاسی می‌شود. آنقدر کارکرد سیاسی پیدا می‌کند، به معنای رئالیسم سیاسی، یعنی شما واقعیت‌های سیاسی را باید بپذیرید. این ماکیاولیستی است، یعنی عمل، مستقیماً براساس قاعده اخلاقی یا تکلیف دینی صورت نمی‌گیرد (مرد، انجمن اسلامی دانشکده ادبیات، کارشناسی ارشد زبان‌شناسی).

وقتی سیاسی‌کاری می‌شود یا اینکه افراد، خودشان را نماینده طیف خاصی می‌دانند، وظیفه خودشان می‌دانند به هر طریقی شده از عملکرد خودشان دفاع کنند و روحیه حقیقت‌گرایی خود را کنار می‌گذارند و حاضر می‌شوند به خاطر منافع سیاسی‌شان، حقیقت را کتمان کنند (مرد، انجمن اسلامی دانشکده حقوق، کارشناسی حقوق).

از نظر پاسخ‌گویان، اعضای بسیج، همواره در حال قضاوت کردن افراد دیگر هستند. از نظر آن‌ها، این افراد به خود اجازه می‌دهند در مورد دیگران قضاوت کرده و حکم صادر کنند.

من فکر می‌کنم آن‌ها فکر می‌کنند خودشان فقط دین‌دار هستند. خودشان فقط مسلمان هستند و ما را بی‌اعتقاد می‌دانند. براساس ظاهرمان قضاوت می‌کنند (زن، انجمن اسلامی دانشکده حقوق، کارشناسی حقوق).

کلا در قشر مذهبی، آفتی که خیلی وجود دارد، بحث قضاوت است. من خودم را فرد مذهبی‌ای می‌دانم، ولی در قشر مذهبی همیشه این قضاوت وجود دارد و می‌خواهیم آدم‌ها را یا در بهشت بفرستیم یا جهنم. من خودم دیدگاهی که نسبت به دین دارم، هیچ‌وقت این کار را نمی‌کنم. حتی کسی که گناهکار است در موردش قضاوتی نمی‌کنم، ولی این قضاوت خیلی در قشر مذهبی وجود دارد (مرد، انجمن اسلامی دانشکده علوم، کارشناسی ارشد شیمی).

مسئله اینجاست که من تجربه شخصی داشتم که مورد این قضاوت قرار گرفتم. آن‌ها می‌گویند، آیا این مناسکی که ما انجام می‌دهیم مناسکی هست که مورد پذیرش آن امر قدسی قرار بگیرد یا خیر (مرد، انجمن اسلامی دانشکده ادبیات، کارشناسی ارشد فلسفه).

۲. انگاره‌های خویشتن اعضای بسیج دانشجویی

در این بخش، پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان به پرسش‌های دوم و سوم کدگذاری و تقسیم‌بندی شده‌اند.

براساس تعریف نیشیدا (۱۹۹۹) در مورد انگاره‌هایی که درباره خود افراد است، دو حالت وجود دارد؛ یکی انگاره‌هایی است که افراد در مورد آنچه دیگران درباره آن‌ها می‌اندیشند، بیان می‌کنند، و حالت دوم، انگاره‌هایی است که آن‌ها در مورد خودشان دارند.

الف) از منظر دیگری: دفاع از وضع موجود، واپس‌گرا (متحجر)

دفاع از وضع موجود و فقدان رویکرد انتقادی، انگاره ذهنی اعضای بسیج دانشجویی در مورد خودشان، از منظر دیگری، است. آن‌ها بیان می‌کنند که تشکل مقابل، آن‌ها را مدافعانی می‌داند که هیچ‌گونه انتقادی به حاکمیت و مسئولان ندارند.

نکته‌ای که وجود دارد این است که فکر می‌کنند بچه‌های بسیج از صفر تا صد جمهوری اسلامی را قبول دارند؛ مثلاً همه‌جوره پشت سر جمهوری اسلامی هستند، بچه‌های انجمن تصورشان این است که بچه‌های بسیج این‌طور هستند و هیچ انتقادی ندارند (مرد، بسیج دانشکده علوم اجتماعی، کارشناسی جامعه‌شناسی).

یک نگرش خیلی قوی که وجود دارد و به نظر من ناحق است، این است که ما هیچ انتقادی به نظام نداریم. اینکه نظام هر مدلی که جلو برود، ما جریان تندرویی هستیم که همه کارهای نظام را قبول داریم و توجیه می‌کنیم. چه اتفاقاتی که در ۸۸ رخ داده یا اتفاقات قبل‌تر (زن، بسیج دانشکده حقوق، کارشناسی علوم سیاسی).

اصل اساسی که کسی وارد بسیج می‌شود این است که جمهوری اسلامی را قبول دارد. شاید این افراد حس کنند اگر خیلی مخالفت علنی کنند، آسیب به اصل نظام برسد. برای همین، این کار را انجام نمی‌دهند، ولی این باعث می‌شود که جریان مقابل، فکر کند ما هیچ انتقادی به هیچ چیز نداریم، ولی آن‌ها هرطور که دوست دارند، صحبت می‌کنند.

بله یک‌سری مصلحت‌اندیشی‌هایی وجود دارد که باعث می‌شود ما آنقدر که آن‌ها دستشان در مخالفت کردن باز است، ما مخالفت نکنیم. البته این را هم من بگویم که این نکته هست که ما در اینجا اشتباه کردیم یا کم‌کاری کردیم، یعنی یک جاهایی ما می‌توانستیم علم مخالفت را بلند کنیم و ما به یک مواردی انتقاد کنیم و این کار را انجام ندادیم. البته بعضی از این مخالفت‌ها وجود دارد، ولی مثل انجمن، آشکار و علنی نیست (مرد، بسیج دانشکده علوم اجتماعی، کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی).

واپس‌گرایی (متحجر) یا به عبارتی متعصب و سنتی بودن، خرده‌مضمونی است که مصاحبه‌شوندگان عضو بسیج معتقدند، انگاره ذهنی اعضای انجمن اسلامی در مورد آن‌ها است.

دلواپسان، خیلی وقت‌ها که با بچه‌های انجمنی هم‌اتاقی‌ام صحبت می‌کنم، تصوراتشان جالب است؛ مثلاً فکر می‌کنند که ما از پشت کوه آمده‌ایم، مانند داعش هستیم!!! آمدیم یک‌سری را قلع‌و‌قمع کنیم (مرد، بسیج دانشکده فنی، کارشناسی مهندسی مکانیک).

استاد سر کلاس ما به ما گفت، داعشی و بنیادگرا. بچه‌ها هم همین فکر را می‌کنند (زن، بسیج دانشکده حقوق، کارشناسی علوم سیاسی).

نگاه متصلبانه و خشک، شاید نگاهی باشد که آن‌ها نسبت به ما دارند (مرد، بسیج دانشکده حقوق، کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای).

ب) از منظر خود: تشکل دانشجویی، منطقی، منتقد

اعضای بسیج دانشجویی بر این نظرند که یک تشکل کاملاً دانشجویی هستند و هیچ‌گونه وابستگی‌ای به خارج از دانشگاه ندارند.

ما ظهور و بروز سیاسی نداشتیم. ما در انتخابات به اسم بسیج از کسی حمایت نمی‌کنیم. ما یا مناظره برگزار می‌کنیم یا سخنرانی و وارد حمایت از فرد خاصی نمی‌شویم، ولی آن‌ها وارد حمایت مصداقی می‌شوند (مرد، بسیج دانشکده حقوق، کارشناسی ارشد حقوق).

چیزی که من بین بچه‌های بسیج می‌بینم، این است که در نقاطی با جریان اصول‌گرایی مشکل دارند، ولی چیزی که آن طرف وجود دارد، کاملاً وابستگی به یک جریان سیاسی است، ولی وقتی آقای ... از طرف بچه‌های انجمن دعوت شده بودند، همه بچه‌های

انجمن از کاندیداتوری ایشان و لیستشان کاملاً حمایت می‌کردند. سیاسی‌کاری و جزدگی، منظورم همین است» (مرد، بسیج دانشکده فنی، کارشناسی مهندسی شیمی). «ما واقعاً وام‌دار هیچ گروه سیاسی‌ای نیستیم. عملکردهای بسیج در انتخابات نشان‌دهنده این موضوع است. ما نمی‌توانیم بگوییم کاملاً طرفدار اصول‌گرایی به معنایی که الان در جامعه وجود دارد، هستیم (مرد، بسیج دانشکده علوم پایه، کارشناسی شیمی).

اعضای بسیج دانشجویی معتقدند، با اینکه از ارزش‌های جمهوری اسلامی دفاع می‌کنند و مدافع آن هستند، انتقادهای زیادی نیز به مسئولان و ساختارهای حاکمیتی دارند.

تشکلی که دارای عقل انتقادی است، به نظر من، در دانشکده علوم اجتماعی، بسیج است. من شخصاً در برنامه‌های انجمن شرکت می‌کردم و وقتی می‌خواستم سؤال پرسیم، به من می‌گفتند، شما حق سؤال پرسیدن ندارید. ما وقتی مثلاً حلقه کانت گذاشتیم، آن‌ها آمدند و استفاده هم کردند (زن، بسیج دانشکده علوم اجتماعی، کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی).

واقعاً علاقه‌مندم، آن‌ها هم بفهمند که ما هم به خودمان انتقاد می‌کنیم، این طور نیست که ما فکر کنیم از همه بهتریم... (زن، بسیج دانشکده علوم اجتماعی، کارشناسی ارتباطات).

اتفاقاً خط قرمز ما، انتقاد از مسئولین است در هر دولتی؛ چه دولت آقای ...، چه دیگران. بزرگ‌ترین انتقادات به سپاه و به دولت دوم آقای ... از سمت ما بوده است؛ مثلاً در مورد همین کسری سربازی‌های بسیج، تنها جایی که تا به حال اقدام کرده و بیانیه داده بسیج دانشجویی بوده است، ولی در انتخابات ۸۸ و انتخابات ۹۲ انجمن وارد مصداق‌ها می‌شود (مرد، بسیج دانشکده حقوق، کارشناسی ارشد حقوق).

مصاحبه‌شوندگان، خود را افراد منطقی‌ای می‌دانند که در رویارویی با پدیده‌ها با استدلال و منطق رفتار می‌کنند.

من آدمی هستم که با دلایل و استدلال قانع می‌شوم، ولی آن‌ها اصلاً این‌طور نیستند. دست به دامن روزنامه‌نگاران و... هستند (مرد، بسیج دانشکده فنی، مهندسی شیمی). من حتی خودم خبرهای هر دو طیف را رصد می‌کنم. ماهواره نداریم، ولی با سرزدن و

مطالعه کانال‌ها و شبکه‌های اجتماعی، سعی می‌کنم حرف‌های هر دو طرف را بشنوم. شاید قبلاً به خبرهای خبرگزاری‌ها اعتماد می‌کردم، ولی در حال حاضر سعی می‌کنم محتاطانه‌تر برخورد کنم (زن، بسیج دانشکده علوم پایه، کارشناسی علوم کامپیوتر).

بحث و نتیجه‌گیری

انگاره‌های ذهنی شخصی‌ای که اعضای انجمن اسلامی در مورد اعضای بسیج دانشجویی دارند، در بردارنده سه مضمون اصلی «مطلق‌گرایی»، «سنت‌گرایی»، و «نسبی‌گرایی اخلاقی» است. نخستین مضمون، یعنی «مطلق‌گرایی»، در انگاره‌های ذهنی انجمن اسلامی در مورد بسیج، شامل خرده‌مضمون‌های «شخص‌محوری»، «جزم‌اندیشی»، «یکدستی در تفکر»، «خودمحوری»، «خودبرتربینی»، «انحصارطلبی»، «نداشتن رویکرد انتقادی»، و «ساختار غیردموکراتیک» است.

انگاره‌های ذهنی‌ای که اعضای بسیج در معرفی خود به کار می‌برند و در پاسخ‌های بسیاری از مصاحبه‌شوندگان وجود دارد، مضمون‌های «تشکل دانشجویی»، «منطقی»، و «منتقد» است. آن‌ها خود را افراد منطقی، اهل استدلال و تفکر، دارای رویکردهای انتقادی به مسائل اجتماعی، و یک تشکل کاملاً دانشجویی می‌دانند. همان‌گونه که در شکل شماره (۱) مشخص شده است، انگاره‌های ذهنی شخصی «جزم‌اندیشی»، «نداشتن رویکرد انتقادی»، و «ساختار غیردموکراتیک» در مقابل انگاره‌های خویش‌تن تشکل دانشجویی، یعنی «منطقی» و «منتقد» قرار می‌گیرند و انگاره‌های متضادی را شکل می‌دهند.

اعضای انجمن اسلامی، اعضای بسیج را افرادی «دین‌دار»، «دارای پوشش سنتی»، «ارتباطات محدود»، و «قابل به گفتمان اسلام سیاسی» می‌دانند و همه این ویژگی‌ها را در قالب گرایش‌های سنتی معنا می‌کنند. به همین دلیل، این خرده‌مضمون‌ها در مضمون «سنت‌گرایی» جای می‌گیرند. علاوه بر این، اعضای بسیج دارای انگاره ذهنی واپس‌گرا و متحجر از منظر دیگری هستند. در این باره می‌توان گفت، انگاره‌های شخصی انجمن و انگاره خویش‌تن بسیج (از منظر دیگری) در کنار یکدیگر، انگاره‌های مشابهی را شکل می‌دهند. انگاره دیگر، در قالب مضمون «نسبی‌گرایی اخلاقی» مطرح می‌شود و شامل سه خرده‌مضمون «تناقض»، «قضاوت»، و «منفعت‌گرایی» است؛ به این معنا که اعضای انجمن

اسلامی بر این نظرند که افراد عضو تشکل مقابل، دچار تناقض هستند و نشانه‌هایی از وجود تناقض را به‌عنوان شواهد خود مطرح می‌کنند. همچنین معتقدند، تشکل مقابل به‌دنبال منفعت‌های شخصی است. مضمون دیگر که قضاوت است، به این دلیل مطرح می‌شود که معتقدند، افراد در تشکل مقابل، همواره در حال قضاوت کردن آن‌ها هستند.

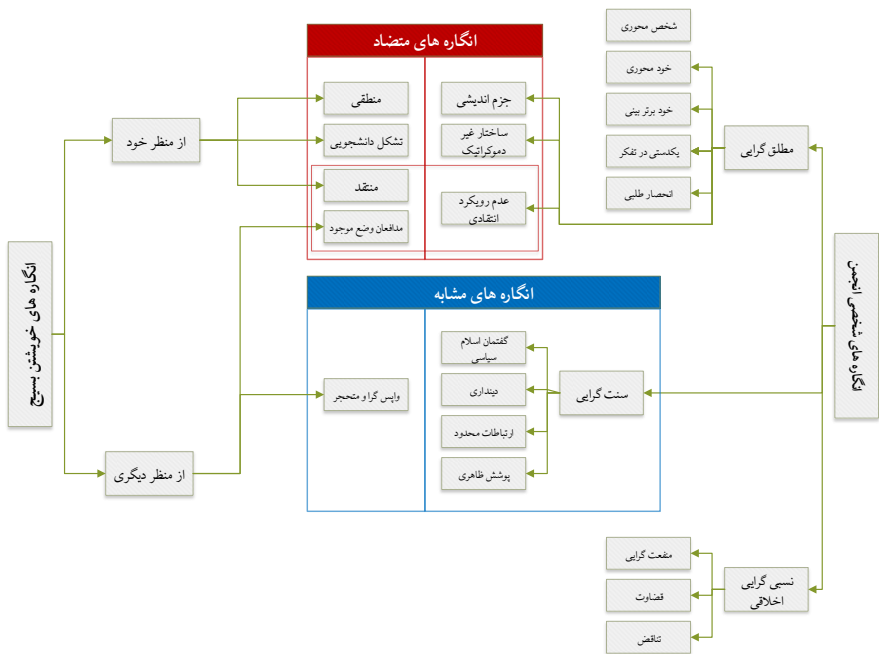
با توجه به داده‌های به‌دست‌آمده به‌نظر می‌رسد که یکی از مهم‌ترین چالش‌های جامعه ایران، وجود انگاره‌های منفی در میان گروه‌های اجتماعی است که بسیاری از آن‌ها منشأ واقعی ندارند و تنها برآمده از فضای گفتمانی غالب هستند. این موضوع به سوء تفاهمات بیشتری دامن می‌زند و مانع اساسی ایجاد تعامل میان گروه‌ها و برقراری یک گفت‌وگوی واقعی است؛ درحالی‌که با تعامل بیشتر می‌توان از حجم سوء تفاهمات کاست و به تصویر شفافی از گروه‌های اجتماعی دست یافت. وجود انگاره‌های ذهنی منفی ناشی از تجربه‌های گذشته، مانع برقراری یک تعامل سازنده می‌شود. این نکته که «توسعه ارتباطات با هدف تفاهم و شناخت، سبب کاهش اختلال‌های ارتباطی می‌شود»، یک اصل ارتباطی است؛ بنابراین، در همین موضوع مورد مطالعه، «ارتباطات معطوف به تفاهم» بین انجمن اسلامی و بسیج می‌تواند باعث شود که دو گروه به اصطلاح متضاد و در بعضی از موارد متخاصم - تصویری طبیعی از یکدیگر پیدا کنند و مانع ایجاد تلقی «دیگری‌پلید» می‌شود و درنهایت، «تفاوت در باورها و نگرش‌ها» نشان می‌دهد که وجود تفاوت، امری قابل فهم است و لزوماً سبب ایجاد تصور «دیگری‌پلید» یا تلقی «دشمن بودن دیگری» نمی‌شود.

تریاندیس بر این نظر است که هنگام مشاهده فرهنگ‌های دیگر، سودمند خواهد بود اگر به‌خاطر داشته باشیم که ما جهان را کمتر «آن‌گونه که هست» و بیشتر «آن‌گونه که ما هستیم» می‌بینیم. به عبارت بهتر، ما جریان‌ها را براساس تجربه‌ای که داشته‌ایم، یا عادت‌هایی که کسب کرده‌ایم، به‌گونه‌ای متفاوت می‌بینیم. تجربه ما در مورد حوادث گذشته، بر نحوه قضاوت ما در مورد مسائل مربوط به حال، تأثیر می‌گذارد. این موضوع برای درک اختلافات فرهنگی بسیار اهمیت دارد. قضاوت ما در مورد یک پدیده، از یک نقطه خنثی شروع می‌شود و تجربه آن را به طرفین منحرف می‌کند (تریاندیس، ۱۳۷۸، ۱۸-۱۷).

در این مقاله، انگاره‌های ذهنی میان این دو تشکل دانشجویی شناسایی شد. پژوهش‌های بیشتری لازم است تا رهیافت‌های جدیدی برای گذر از انگاره‌های منفی به‌دست آید.

شکل‌گیری انگاره‌های واقعی در میان گروه‌های اجتماعی، در جامعه ایران یک ضرورت حیاتی است. در سایه شناخت درست و واقعی گروه‌های اجتماعی از یکدیگر است که ارتباط و تعامل سازنده میان آن‌ها شکل می‌گیرد.

در پژوهش‌های آتی می‌توان گروه‌های اجتماعی بزرگ‌تری را به‌عنوان نمونه پژوهش بررسی کرد. همچنین، لازم است پژوهشی به‌منظور بررسی علل مختلف شکل‌گیری انگاره‌های غیرواقعی انجام شود. شکل‌گیری مصاحبه‌های کانونی با حضور افرادی از گروه‌های مختلف می‌تواند محدودیت گفت‌وگوهای یک‌سویه را برطرف کند.

شکل شماره (۱). رابطه میان انگاره‌های شخصی و خویشین

منابع

- ایروانی، محمود؛ و باقریان، فاطمه (۱۳۸۳). شناخت اجتماعی (روانشناسی اجتماعی). تهران: نشر ساوالان.
- تریاندیس، هری چارلامبوس (۱۳۷۸). فرهنگ و رفتار اجتماعی (مترجم: نصرت فتی). تهران: نشر رسانش. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۴)
- حکیمی مهدی آبادی، شیما (۱۳۹۰). بررسی آثار ارتباطات میان فرهنگی زوج های ایرانی و فرانسوی عضو انجمن دوستی ایران و فرانسه ساکن تهران بر انگاره های ذهنی و کاهش حساسیت بین فرهنگی آن ها (پایان نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
- دلاور، علی (۱۳۸۰). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی. تهران: انتشارات رشد.
- شاه قاسمی، احسان (۱۳۹۳). انگاره های بین فرهنگی آمریکائیان از مردم ایران (پایان نامه دکتری). دانشگاه تهران، تهران، ایران.
- عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۵). هویت های فرهنگی قدیم و جدید: رمزگشایی تمدنی و معماری سنتی - مدرن و ملی - فراملی مهستان. نامه صادق، ۳۰، ۴۶-۷.
- عاملی، سعیدرضا؛ و محمدخانی، نجمه (۱۳۸۷). ارتباطات بین فرهنگی و گفتمان حقوقی، آموزشی و رسانه ای ایرانی. تحقیقات فرهنگی ایران، ۱(۴)، ۶۶-۴۱. doi: 10.7508/ijcr.2008.04.003
- عاملی، سعیدرضا؛ و مولایی، حمیده (۱۳۸۸). دوجبهانی شدن ها و حساسیت های بین فرهنگی مطالعه موردی روابط بین فرهنگی اهل تسنن و تشیع در استان گلستان. تحقیقات فرهنگی ایران، ۲(۲)، ۲۹-۱. doi: 10.7508/ijcr.2009.06.001
- عاملی، ایمازه (۱۳۹۰). مطالعه رابطه انگاره های ذهنی و هویت فرهنگی نسل دوم ایرانیان مقیم آمریکا (ایرانی - آمریکایی ها) (پایان نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه تهران، تهران، ایران.
- عبدالله زاده، خالد (۱۳۸۹). تبیین جامعه شناختی حساسیت بین فرهنگی: «مطالعه موردی اجتماعات قومی در شهر قروه» (پایان نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.
- فرخزاد، پرویز (۱۳۸۴). راهنمای پژوهشی تاریخی (کتابخانه ای). تهران: انتشارات طهوری.
- کریمیان، علیرضا (۱۳۸۱). جنبش دانشجویی در ایران از تأسیس دانشگاه تا پیروزی انقلاب اسلامی. تهران: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- گادیکانست، ویلیام (۱۳۸۳). پیوند تفاوت ها: راهنمای ارتباط کارآمد بین گروهی (مترجم: علی کریمی، و مسعود هاشمی). تهران: انتشارات تمدن ایرانی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸). جامعه شناسی (مترجم: منوچهر صبوری). تهران: انتشارات نی.

لیندلاف، تامس؛ و تیلور، برایان (۱۳۸۸). روش‌های تحقیق کیفی در علوم ارتباطات (مترجم: عبدالله گیویان). تهران: انتشارات همشهری.

نیک‌گوهر، عبدالحسین (۱۳۶۹). مبانی جامعه‌شناسی و معرفی تحقیقات کلاسیک جامعه‌شناختی. تهران: انتشارات رایزن.

Arbib, M. (2006). The Mirror System Hypothesis on the linkage of action and languages. In M. Arbib (Ed.), *Action to Language via the Mirror Neuron System* (pp. 3-47). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511541599.002

Augoustinos, M., & Walker, I. (1998). The construction of stereotypes within social psychology. *Theory & Psychology*, 8(5), 629-652. doi:10.1177/0959354398085003

Bennett, M.J. (1986). A developmental approach to training for intercultural sensitivity. *International Journal of Intercultural Relations*, 10(2), 179-196. doi:10.1016/0147-1767(86)90005-2

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa

Brewer, M. B. (1997). The social psychology of intergroup relations: Can research inform practice? *Journal of Social Issues*, 53(1), 197-211. doi: 10.1111/0022-4537.14199714

Chi, M. T. H. (1981). Knowledge development and memory performance. *Intelligence and Learning*, 221-229. doi:10.1007/978-1-4684-1083-9_20

Culpeper, J. (2002). A cognitive stylistic approach to characterisation. *Linguistic Approaches to Literature*, 251-277. doi: 10.1075/lal.1.13cul

Gillham, B. (2000). *Research interviewing: The range of techniques: A practical guide*, UK: McGraw-Hill Education.

Hammer, M.R., Bennett, M.J., & Wiseman, R. (2003). Measuring intercultural sensitivity: The intercultural development inventory. *International Journal of Intercultural Relations*, 27(4), 421-443. doi: 10.1016/s0147-1767(03)00032-4

Hampton, J. A. (1982). A demonstration of intransitivity in natural categories. *Cognition*, 12(2), 151-164. doi:10.1016/0010-0277(82)90010-5

Loftus, E. F., Norman, D. A., & Rumelhart, D. E. (1975). Explorations in Cognition. *The American Journal of Psychology*, 88(4), 691. doi:10.2307/1421908

Nishida, H. (1999). A cognitive approach to intercultural communication based on schema theory. *International Journal of Intercultural Relations*, 23(5), 753-777. doi: 10.1016/s0147-1767(99)00019-x

- Norman, D.A., & Bobrow, D.G. (1977). Descriptions: A basis for memory acquisition and retrieval. doi:10.21236/ada047834
- Polit, D.F., & Hungler, B. (1992). Nursing research. *Dimensions of Critical Care Nursing*, 11(1), 63. doi: 10.1097/00003465-199201000-00015
- Schank, R.C., & Abelson, R.P. (1988). SCRIPTS, PLANS, GOALS, AND UNDERSTANDING. *Readings in Cognitive Science*, 190-223. doi:10.1016/b978-1-4832-1446-7.50019-4
- Sharifian, F., & Jamarani, M. (2011). Cultural schemas in intercultural communication: A study of the Persian cultural schema of sharmandegi "being ashamed." *Intercultural Pragmatics*, 8(2). doi: 10.1515/iprg.2011.011
- Taylor, S.E., & Crocker, J. (1981). Schematic bases of social information processing. In E. T. Higgins, C.P. Herman & M.P. Zanna (Eds.), *Social cognition: the Ontario symposium* (Vol. 1, pp. 89-134). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Turner, J.C. (1987). *Rediscovering the social group*. Oxford, UK: Basil Blackwell.
- Turner, R.M. (1994). *Adaptive reasoning for real-world problems: a schemabased approach*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

